

JOAN M. RIBERA

UNA ALTRA LECTURA DE RAMON DE PERELLÓS
PRÈVIA AL SEU VIATGE
(*Segona part*)

III. Viator Rossellonensis

No caldrà amb Ramon de Perellós i de Roda (s.XIV- c.1419), per ésser personatge nostrat, desenvolupar la seva trajectòria biogràfica més o menys detalladament, com s'ha considerat adient amb Giraldus Cambrensis, personalitat ni molt ni poc tinguda en consideració en els àmbits filològics català i hispànic. Per contra, la figura del Vescomte rossellonès ha estat ben documentada i estudiada. Basti aquí recordar que, qui, d'acord amb la seva veu, "en mon jovent fui noirit ab lo rei Carles, rei de França" i "... puis fui en lo servici del rei Joan d'Aragó" (VRP, pp. 23, 27), viatjà com a soldat i com a diplomàtic pels territoris de l'antiga Gàl·lia, de París a Avinyó, "... en les parts d'Itàlia (VRP, p. 27), per Sicília i per Sardenya, i, el 1394, per Xipre, i, certament el 1397, per Anglaterra i Irlanda en la seva anada al Purgatori de Sant Patrici; i destacar el seu decantament pels signes de la vida cultural i l'atenció pels textos més en voga, informació tota aquesta oferta al príncep i rei Joan, topificant-se així el seu escorç de proveïdor literari sobre el qual se sol insistir en presentar-lo. Heus aquí altre espècimen d'*homo viator*, home en moviment i amb els ulls ben oberts, fets a la recerca i al deixar-se endur per la meravella, font primera de la qual era la font oral o escrita, deguda als qui ja n'havien tingut coneixença. Aquest primer nivell d'informació no calia rebutjar-lo i, a més, Ramon de Perellós va viure en ambients que hi facilitaven l'accés. Doncs, mentre en el repàs biogràfic que inaugura el seu text reconeix la via complida,

"... la major partida de les coses que io havia oïdes dir estranyes o meravelloses io he vistes tant en terra quant en mar, e d'aquelles que he vistes puc fer verdadera fe. E he sostenguts grans perills, despens e treballs, tant en terra com en mar, e he preses e sofertes en terres d'enfeels e de crestians..." (VRP, p. 23),

també ens hi diu que la cort on va créixer era cau d'informació de tot aquell món que l'esperava i fou esperó de la seva trajectòria:

"... en aquella cort ab tots los escuders e cavallers de son realme e d'altres

realmes crestians, si volia io ésser informat de les coses meravelloses e estranyes que són per lo món; car aquí ne venien de moltes parts, e haguí lo cor molt elevat a saber per vista ço que havia oït dir-hi a diverses cavallers e a altres gents. E de fet io me metí a seguir les aventures del món per totes les terres de crestians e d'enfeels, tant de sarraïns com d'altres de diverses sectes que són en lo món, on rasonablement hom pot anar..." (VRP, p. 23).

Ara, i sense caure en la pirotècnia, té la seva lògica pensar el següent: instal·lat Ramon de Perellós en una ciutat, París, on Giraldus Cambrensis havia aconseguit prestigi i interessat ell mateix per una matèria -la del llibret d'H. de Saltrey que fou ell qui féu arribar a les mans de Joan I- amb la qual tenien prou a veure el nom d'aquell gal·lès un dia proposat com a professor de la Universitat de París i la seva *Topographia Hibernica* -on es donava per primera vegada la ubicació illenca de l'entrada al susdit Purgatori (*Distinctio* II, cap. V)-, sembla lògic pensar que el Vescomte llegís o tingués coneixement dels continguts d'aquest text. Cal, potser, insistir en la fortuna de *Topographia Hibernica*, especialment al llarg dels segles XIII i XIV. També en la seva documentació en la geografia continental, sobretot en territori actualment francès, en els fons documentals i bibliogràfics del qual es conserven diverses còpies [veure R. Bartlett, 1982: p. 214], que, certament, podrien haver-hi arribat amb posterioritat. Doncs, Ramon de Perellós podia tenir referències, conegudes en la seva joventut, a la cort parisenc, sobre un món cap al qual sols decidiria dreçar el seu pas rere la mort de Joan I per cercar l'ànima del rei entre les que sojornaven al Purgatori. I aquelles referències les revifaria en el moment d'aquest viatge. O perquè no, camí d'Irlanda, a París, a Canterbury, a Londres o en qualsevol de les parades documentades del seu itinerari, va rebre consell de llegir l'obra consagrada de Giraldus Cambrensis. O, perquè no, a Avinyó, punt de partida del seu viatge. Ho dic perquè existeix una traducció de *Topographia Hibernica* al provençal i del segle XIV, avui a la British Library [veure R. Bartlett, 1982: p. 214]. Tan se val, llegida a la seva joventut i després recordada, o llegida per primera vegada o rellegida en el moment de fer el viatge, *Topographia Hibernica* pogué ésser text pres en compte per Ramon de Perellós per al seu viatge i per al seu futur text. Llibre de referència per al viatger i escriptor rosellonès, ho era doblement per tractar d'Irlanda i per versar sobre el Purgatori de Sant Patrici. Si al llarg de dos segles la matèria del Purgatori irlandès havia anat conformant un corpus informatiu al seu voltant, *Topographia Hibernica* es trobava al seu origen, afegint-ne, a més, la seva vàlua com a lllindar per entrar geogràficament a l'illa continent del santuari. Fou aquest el nivell compositiu del text de Giraldus Cam-

brensis que, si els continguts s'apropen, es podria plantejar que Ramon de Perellós decidí aprofitar. Si això fos així, no contradiria ni la capacitat d'escriptura del Vescomte ni la seva llibertat combinatòria entre la dada llibresca i la impressió visual del viatge real. Es podrà seguir afirmant, com fa A. Pacheco [1982: p. 9], prologuista d'una de les últimes edicions del text de Ramon de Perellós, que "El relat del seu viatge a Irlanda (...) és una mostra excel·lent dels seus dots d'observació i de la seva habilitat com a narrador" i que "Dins la seva ingenuïtat té un gran interès documental i literari". Caldrà, però, tenir en compte que Ramon de Perellós no deixava d'actuar, pel que fa a l'interès documental, com a intermediari d'una informació topificada de la qual, no obstant, podia apropiat-se en resumir i dosificar en el seu text les dades de la font entre la versemblança de les dades del seu viatge. Com no anava a fer-ho si pensava practicar un joc equivalent amb el text d'H. de Saltrey amb la incorporació, entre altres elements, d'una neboda i d'un rei ben coneguts pels seus destinataris!

Així les coses, sols queda practicar-ne el contrast i/o l'aproximació entre les notícies sobre Irlanda degudes a Giraldus Cambrensis i Ramon de Perellós:

Per començar: A banda de l'òbvia coincidència, no és pel seu significat més que un accident el següent. Giraldus, de la seva obra trimembre, d'acord amb el seu pla o *Partitio*, la part tercera o *Tertia* (TH, p. 8) la dedica als habitants d'Irlanda, al seu caràcter i als seus costums, a les lluites contra els estrangers, a la seva història. Ramon, de la distribució seqüencial per la qual opta per al tractament dels seus continguts, reserva la tercera part o "manera" per a descriure el país on es troba el Purgatori de Sant Patrici: "... terçament, en qual partida és" (VRP, p. 24). És en aquesta seqüència on Ramon es lliura a la descripció del país i dels seus nadius, fonamentalment d'aquests últims, i on les seves impressions de viatger se semblen al dictat de Giraldus. És per aquí que caldrà insistir. La disposició dels continguts coincidents en les respectives terceres parts de cadascun dels documents no passa d'accident anecdòtic. No és la meua intenció apurar els nexes de manera exagerada. I això per a poder insistir amb major objectivitat allà on crec que existeix la dependència intertextual.

Abans, però, de la revisió dels continguts, una crida sobre un tòpic retòric: parlo de tòpic i per tant tampoc considero que calgui exagerar el seu significat en ambdós textos. El cas és que Giraldus (a; a partir d'ara, mitjançant una lletra i un número remeto al buidat de TH contingut a l'apartat II d'aquest treball), considera oportú justificar que tractarà una mica sobre la condició d'aquest poble tant corporalment com mentalment. Això al començament del seu discurs etnogràfic, així com

Ramon, ja físicament a Irlanda, justifica: "per lo pus curt que io poré, vos contaré algunes coses de llurs condicions e maneres"; i ja acabant la seva relació, encara insistirà: "E això haste quant a les costums, car pus no en vull parlar" (VRP, pp. 31, 32). En un i altre cas ens trobem amb l'ús retòric, potser mera justificació, de la *brevitas*.

I ja sobre els continguts, es pot considerar en primer lloc la divergència entre els dos textos segons els assumptes tractats, tenint per únic motiu d'ordenació l'ordre d'entrada en el text de Ramon:

Armament: Ramon destaca en el primer contacte amb els nadius irlandesos que van "... a la llur manera armats" (VRP, p. 30). Aquesta particularitat, documentada després per la presència del rei Irnel o Isuel [deformació del nom dinàstic irlandès O'Neill; veure A. Jeanroy - A. Vignaux, 1903: p. 12] i els seus cavallers, la detalla Ramon en el següent text: cavalquen "... sens sella, ab un coixí e porten mantes entretallades, que porta cascun segons son poder; e s'armen de cota de malla, e porten-les sens cintes ab gorjarets de maila, e capells de fer redons, a manera dels moros e dels sarracins..." (VRP, p. 31). Giraldus -qui certament informa de com els irlandesos per ell visitats cavalquen sense sella (f-1), insistint en com dones i homes munten eixancats (f-2), però no menys certament també diu que si bé no porten hotes tampoc duen esperons (f-1), allà on Ramon combina "... mes se caussen los esperons sobre los talons nuus" (VRP, p. 31)- per la seva banda destaca la nuesa del guerrier irlandès (g-1), imatge on difícilment cap ni la malla ni el capell detallats per Ramon; casc i malla, si s'esmenten, són els del contrari i que no resistiran el seu envit, el del hárbar irlandès (g-1).

Ramon passa a descriure les armes més comunes: "espases e coltelles", les primeres "... com les dels sarracins, que nosaltres apellam genoveses; lo pom e la crou són d'altra manera, que és quasi com una mà estesa", i els segons "... llongs e estrets, com lo dit menuell, e són fort tallants" (VRP, p. 31); "llances", "... fort llongues e primes, a la manera de les llances altres antigues són de does brasses" (VRP, p. 31); i "arcs", dels quals alguns "s'ajuden", "... que són així petits com mieg arc d'Anglaterra; e sí fan així gran colp com los angleses" (VRP, p. 31). Pel que fa a aquesta tipologia armamentística, Giraldus esgrimeix l'ús de llances, de javelines i, el més ponderat, el de la destral (g-1): són la destral i el seu ús quasi signes emblemàtics, per a Giraldus, de la iniquitat d'aquell poble i, sols per a comparar l'efectivitat del seu colp -potser el que Ramon atribueix a l'arc- i la major facilitat d'utilització. s'esmenten espasa, arc i llança, aquesta per segona vegada (g-2).

D'una altra banda, no puc assegurar fins a quin punt les llances a la manera antiga esmentades per Ramon són les d'imitació basca se-

gons Giraldus (g-1). A més, en parlar un i altre de diferents armes, tampoc tenen perquè coincidir els possibles models d'origen o el referent explicatiu: l'arc de Ramon s'explicarà per coincidència amb l'arc anglès i el casc per coincidir amb el dels moros, i la destreal de Giraldus per imitació a les dels noruecs i altres pobles de l'est (g-1).

Caràcter: Ramon parla d'una bona acollida per part del rei Isuel -“... lo qual m'ha recollit hé segons llur manera...” (VRP, p. 30)-, acompanyada de presents (VRP, pp. 30, 32), acolliment que es repetirà en tornar del santuari visitat, mostrant el rei que “... hac gran goig” (VRP, p. 51) i tenint amb ell “... la festa del jorn de Nadal” (VRP, p. 51). Tota aquesta bona voluntat se certifica amb el salconduit generosament concedit (VRP, p. 32): imatge positiva per tant d'un rei digne d'un poble de guerrers “ardits” (VRP, p. 31), que sols s'enterboleix lleument quan es reflecteix la vanitat d'aquells primitius que segons els sembla “... tenen lus costumes millors e pus perfeites del món”, això dit rere informar-se de les “... costumes e maneres de viure” dels reis de França, Aragó i Castella (VRP, p. 32).

Es doni l'abast que es vulgui donar a aquest retrat de les virtuts del rei que, potser, representa al seu poble, el qual de la seva banda no deixa de ser “ardit”, en qualsevol cas res concerta amb la valoració que dóna Giraldus dels irlandesos: ell insisteix a donar la imatge d'un poble inic, traïdor, deslleial, inconstant, bel·licós (e-1, e-2, e-3), “gens inhospital” (h-1); iniquitat a favor de la qual fan servir l'ús esmentat de la destreal (g-2); traïció de vegades encoberta amb rituals de benvinguda (j) que acaben amb la proposició d'un jurament de sang amb el qual es dessagna i mata el contrari, com s'explica al capítol XXII, després de la part transcrita en j. No fou, certament, aquesta l'experiència de Ramon. Ara bé, potser altra era la fama per aquelles contrades i millor era no fiar-se dels comitès de benvinguda, almenys quan s'era declaradament enemic. Aquest no era el cas de Ramon. Sí, però, dels anglesos: estaven en guerra en temps de Giraldus i sembla que hi seguien en temps de Ramon (VRP, p. 31). Així, “... car tots són grans enemics”, els acompanyants de Ramon “... no gosaren passar avant” i, encara que vigilaren el seu camí des d'un puig, aquest, sol, “... aní avant” (VRP, p. 30). Potser els altres arriscaven més davant aquella benvinguda. Tal vegada això raona la diferència dels dos retrats.

Religiositat: Ramon esmenta quatre vegades “la festa” o “lo jorn de Nadal” (VRP, pp. 31, 32, 51), pel que fa a la celebració a la cort d'Isuel, celebració més de tipus cortesà -reunió i menjar de la cort, amb el detall ritual, és veritat, de l'almoïna (VRP, p. 32)- que no pas espiritual. Potser

Ramon permet Isuel configurar l'estat religiós del seu regne, més enllà de la referència a Nadal, quan aquest, en demanar sobre els reis de França, Aragó i Castella, demana "... dels reis de crestians" (VRP, p. 32). Contradiu aquesta apreciació diferenciadora el que significa la referida celebració de Nadal? Ens parla això, encara i en el text de Ramon, del lent procés irlandès de cristianització?

Per la seva banda, Giraldus insisteix en la parcial coneixença de la fe cristiana i l'encara menor pràctica de part del poble irlandès, que, a més, incompleix amb els deutes eclesiàstics i és pregonament deshonest (i-1); la població sols ha estat batejada en part (i-2) i Giraldus diu ésser informat per font directa -uns mariners- sobre pobladors de més al nord que confessen mai haver escoltat el nom de Crist (i-3) ni, per conseqüència, del que sigui la Quaresma (b-4). Com havia fet amb el punt anterior, Giraldus dóna una opinió que a tots abasta i després casos o situacions particulars a manera de detall i d'exemple. També Ramon, conseqüent amb el que ell ha fet en l'altre punt, parla de situacions concretes, derivades del seu encontre amb Isuel. Quan Ramon parla de l'Irlanda pagana i dels increduls irlandesos (VRP, p. 24), està parlant del temps de Sant Patrici, de l'origen llegendari de l'entrada del Purgatori i, per tant, està connectant amb H. de Saltrey. Doncs, en aquest assumpte, Ramon s'allunya de la informació deguda a Giraldus.

En els continguts d'aquests tres punts, la divergència pot ésser motivada per una diferent font de Ramon que no fos *Topographia Hibernica*: o, almenys, en dos d'ells -armament i religiositat- podria ésser que, dos segles després de l'exploració de Giraldus, l'aprenentatge dels guerrers irlandesos i els fruits de la predicació haguessin canviat el paisatge armamentístic i espiritual. Així, Ramon va veure una situació distinta que traslladà puntualment i directa, de l'ull al document, al seu text. Potser, fins i tot aquells dos segles havien servit per modificar la psicologia i el comportament del primitiu irlandès.

Però no davant l'enemic. En segon lloc es pot considerar com, en algun altre assumpte, la major coincidència és de fons i no cal exagerar la seva significació:

Incomprensió lingüística: Ramon dóna fins i tot el nom d'un primer "torchimant", Joan Talabot, "... que sabia la llengua d'Irlanda" (VRP, p. 29), després substituït per un altre, el seu cosí germà, en entrar "... en la terra dels Irises" (VRP, p. 30), que cal entendre com la part d'Irlanda no pertanyent al rei d'Anglaterra (VRP, pp. 29, 51) sinó a Isuel: ja davant aquest rei, "... mon torchaman e alguns altres que sabien parlar llatí" (VRP, p. 32) l'assabentaran de la celebració del Nadal i dels costums de la cort. Per la seva banda, Giraldus sols havia fet esment una vegada de

la diferenciació lingüístico-irlandesa, la que superen els esmentats mariners viatgers cap al nord en trobar-se amb els nadius, coneixedors aquells mateixos de la llengua per ésser de Connaught (l). Aquest afany de versemblança lingüística ara practicada per ambdós autors és, com se sap, qüestió genèrica en la literatura medieval i Giraldus i Ramon acompleixen amb ella obligats per una realitat. No necessàriament *Topographia Hibernica*, però potser sí, havia assabentat Ramon del problema afegit al viatge, el de la incomprensió lingüística. És el més que es pot dir.

Rituals: A més del curiós ritual de la confirmació del rei (b-2), Giraldus parla (j) d'un altre ritus, suposadament per concertar els pactes de compaternitat i que, com queda dit, és un aguait que, mitjançant el jurament de sang, acabarà amb el benvingut. El to processional d'aquell text troba qualche ressò en l'arribada de Ramon al regne d'Isuel (VRP, p. 30), fins i tot en la disposició de la cort el dia de Nadal (VRP, p. 31). També penso, però, en una coincidència de fons.

En tercer lloc cal comentar les afirmacions de Ramon que connecten amb els judicis de Giraldus:

Aliments: Pel que fa a la beguda, Ramon insisteix tres vegades en què no beuen vi (VRP, pp. 30, 32), dues en què beuen aigua (VRP, pp. 31, 32), dues en què beure llet és signe de noblesa (VRP, pp. 31, 32) i dues en la beguda del "brou de la carn" (VRP, pp. 31, 32). Queda dit a l'apartat primer del present treball que el susdit brou fou el detonant, per automàtica associació, d'aquest exercici comparatiu. Compari's ara amb el text de Giraldus (b-2) on la preparació i beguda del brou, que ell especifica ésser de carn d'ase, apareix com a beguda integrant del ritus de consagració del rei, amb un sentit col·lectiu iniciàtic. Aquesta dada que Giraldus aprofita per a insistir en el caràcter i costums bàrbars i abominables dels irlandesos, i que fou negat per cronistes i historiadors posteriors [veure cap. XXV, n.1 de l'edició anglesa de TH de Th. Wright, 1863, p. 138], havia estat segurament un dels detalls més exportat d'entre les seves descripcions. En nota fora de text⁴ copio la reproducció feta en l'edició anglesa de *Topographia Hibernica* de J.J. O'Meara [1982: p. 109] de les miniatures del MS 700 de la National Library of Ireland (c.1200). Certifica la miniatura original l'interès donat a aquest episodi que narra visualment d'una manera completa -mort de l'ase, preparació del brou amb bocins de carn, bany del rei i menjar d'ell amb els seus súbdits-, imatge i descripció globals sobre les quals -en la versió llegida o en la possible miniatura que l'adornés- Ramon focalitza la seva atenció sobre la dada precisa del brou i no en la resta de

l'episodi. Això, pel sentit recensor amb què de vegades condensa l'essencial de la informació de Giraldus al llarg de les seves pàgines; o pel descrèdit esmentat que amb el pas del temps havia tingut la relació de l'episodi, del qual, no obstant, era salvable el costum de beure brou.

Pel que fa a les altres begudes citades per Ramon, Giraldus havia parlat també de la llet (b-3). En parlar del menjar, Giraldus, a més de desqualificar la cura alimentícia d'aquella gent que des de menuts estan en mans de la naturalesa (b-1), parla de carns (b-2, b-3, b-4) i de peixos (b-3) i del desconeixement del pa i del formatge (b-3, b-5), això certament aquells primitius del nord ja citats i que se'n portaren una mostra per a sorprendre els seus.

Ramon repeteix o especifica aquesta informació. Així, de la carn ens assabentem que pot ésser de bou (VRP, pp. 30, 32), de vaques i de rossins (VRP, p. 32); i certament no hi havia pa (VRP, pp. 30, 32) i d'altra manera no podia ésser perquè "... no semblaven jamás negun blat", tenint, però, un substitut: "... fogassets atant tènues com a neules, e plegaven-se com a pasta crusa, fets de civada e semblants a terra, e tan negres com a carbó, mas eren hé saboroses" (VRP, p. 32), menjar reial que, junt amb un bou, li trametrà Isuel al noble català (VRP, pp. 30, 32). Cal tenir present que molts d'aquests detalls se sustenten sobre una realitat d'un poble nòmada, tal com descriuran Giraldus i Ramon. És aquest *modus vivendi* el que raona aquella gastronomia.

Amb tot, hi ha divergències entre la informació dels dos escriptors. Així, mentre Giraldus insisteix en la desconeixença del formatge -pels del nord, és cert-, Ramon parla de l'ús alimentari de la mantega (VRP, p. 32). La llet, recordi's, figura en ambdós. Potser Giraldus assenyala aquella mancança, referida sols als encara més primitius del nord per oposició a la resta, representats pels mariners de Connaught.

Costums: Giraldus havia parlat de l'estranyament d'aquell poble (c-2) que es resol en hàbits contraris als generals i que demostren com tot es deixa en mans de la naturalesa, des del mateix naixement (c-1), i particularitats de tot tipus (c-4). Es viu, almenys en els paratges més remots, al marge de qualsevol ordenació cronològica (c-3), i, per tot arreu, al marge de la moral matrimonial (c-5). "Et omnes eorum mores barbarissimi sunt" (d-3) pot concloure Giraldus. Davant d'aquest espectacle, Ramon podrà escriure que "... llurs costums e maneres són a nosaltres fort estranyes" i, per això, "... vos contaré algunes coses de llurs condicions e maneres" (VRP, p. 31). Potser és aquí on la recensió per part de Ramon ha operat de manera més dràstica amb les dades que puguin provenir de Giraldus. No vol dir això que Ramon liquidi la seva informació amb aquella frase. De fet diu que passa a contar altres co-

ses. El que passa és que, fonamentalment, el que conta coincideix més estrictament amb el que es refereix a formes i mitjans de vida revisats aquí més endavant.

No obstant, costum al capdavant, cal indicar una divergència. Ramon parla de successió reial (VRP, p. 31) on Giralduus havia descrit el primitiu ritus d'iniciació (b-2). Repeteixo que aquest canvi pot estar en funció de la revisió historiogràfica que havia negat la realitat d'aquell costum. També és cert, però, que l'esmentat dret de successió Ramon el certifica per a "... lo major rei", l'Isuel que ell ha conegut, al voltant del qual i al llarg de l'illa "... ha diverses reis..." i, malgrat "... tots los altres són de son llinatge vinguts" (VRP, p. 31), potser aquests sí se sotmetien a diferents cerimònies de reconeixement. Sols recordar que Giralduus informa sobre antics reis (*Tertia*, caps.V-IX, XXXVI-LIV).

On, finalment i per la seva banda, Ramon reflecteix més puntualment l'estranyesa i primitivisme dels seus costums, és en relatar el banquet nadalenc de la cort: "sa taula no era sinó que d'una gran quantitat de junc estès per terra, e de prop li metien herba la pus delicada que trobaven per torcar la boca, e portaven la vianda sobre dos bastons, així com hom porta les semals" (VRP, p. 32). Aquest costum sembla adient amb un poble nòmada, com s'ha dit i es veurà després, fet a viure amb les bèsties.

Això darrer permet retreure una altra qüestió. La visió nòmada que Giralduus i Ramon donen dels irlandesos justifica aquests extrems i fa que els detalls propis de Ramon no resultin, almenys, desorbitats. Inevitablement cada receptor té la seva perspectiva -o la seva informació, per a contrastar- i pot establir les seves distàncies contra el missatge rebut. Ho dic per les opinions coincidents d'A. Jeanroy - A. Vignaux [1903: p. XXIV] i R. Miquel i Planas [1914-1: p. 300], d'acord amb els quals Philip O'Sullivan-Beare -coneixedor del text de Perellós i divulgador durant el segle XVII a la Península de la tradició del Purgatori i de la història irlandesa amb *Historiae Catholicae Iberniae Compendium* [Lisboa, 1621] i *Patriana Decas* [Madrid, 1629]-, en ésser natural d'Irlanda i tenir una altra imatge i informació del país, considera exagerat o poc versemblant la descripció humana donada per Ramon, rebutjant-la en la seva traducció al llatí del text del rossellonès. Aquesta opció, però, no desqualifica necessàriament la versemblança i lògica interna del relat de Ramon. Ni la presència d'aquell tipus de dades tenia perquè animar una lectura fantasiosa del seu text. Contra aquesta anà guanyant la que veia en el Vescomte un observador encuriós i, ara es podria dir o considerar, un viatger informat.

Aspecte i vestimenta: No repeteix Ramon les referències de Giral-

clus al costum de portar barbes i els cabells llargs (d-3, d-4, d-6) i sobre els signes externs dels homes de religió (d-6). Sí, pel contrari, insisteix en la nuesa mal o gens dissimulada, sobretot dels més pobres: "mal vestits" (VRP, pp. 31, 32) repetirà dues vegades de "comuns" i "escuders", "... e mostren totes les parts vergonyoses sens tota vergonya, homes e femnes. Pobres gens van nues ..." (VRP, p. 31) puntualitzarà. Aquí coincideix amb la nuesa destacada per Giraldu per als pobladors del nord (d-4, d-5). A més, on aquest darrer diu que, en anar nus, no deixen de portar algunes pells d'animals, Ramon diu que, malgrat nus, "... porten mantell de frisa", "... porten d'aquells mantells, àvols o bons, e més les dones" (VRP, pp. 31, 32).

No obstant, i potser després de la primera impressió d'una xocant parcial o total nuesa, els dos viatgers donen detalls concrets de la seva vestimenta. Giraldu descriu detingudament unes cenyides caputxes de pany, que pengen sobre les espatlles a manera de mantell (d-2), no gens allunyades dels "... caparons que duren entrò a la cinta tots vestits; la corneta estreta com lo dit" de Ramon (VRP, p. 31).

Després Giraldu parla de calces i calçons (d-2), mentre Ramon nega aquestes i altres peces "... no porten causses, ni sabates, ni bragues" (VRP, p. 31)-, insistint en què van descalços (VRP, p. 32), aspecte tocat per Giraldu en parlar dels genets (f-1). A propòsit dels teixits Giraldu informa sobre el pany i sobre l'escassesa de llana (d-2), de producció primitiva o inexistent així com la del lli (h-1), mentre Ramon només esmenta la "frisa" de mantell (VRP, p. 31). Pel que fa als colors, Giraldu escriu sobre el negre, perquè d'aquest color són les ovelles, i d'altres possibilitats mitjançant els tints (d-2), mentre Ramon refereix com "La regina e sa filla e sa sor eren vestides e lligades de verd" (VRP, p. 32).

Ramon, com en el cas del menjar (VRP, pp. 31, 32), estableix diferenciacions socials per l'ús de les robes. Així seran peces pròpies de "los grans senyors", quan en Giraldu semblen d'ús general, els citats "caparons" i "corneta", els quals a més van vestits amb una distintiva "... cota sens dobladura fins als ginolls, forts escollatats, com les dones" (VRP, pp. 31). Ja havia diferenciat el poder de cadascun segons els elements per muntar "... ab un coixí e porten mantes entretallades, que porta cascun segons son poder" (VRP, p. 31)-, i després ho farà en parlar de les dones, les de la família reial i les seves dames (VRP, p. 32). Cavallers i dames, no obstant, van també descalços i sembla que amb ben poc interès per la roba interior (VRP, pp. 31, 32), com els seus súbdits. Si amb aquestes apreciacions Ramon afegeix informació sobre la deguda a Giraldu, en referir-se a l'aspecte físic dels irlandesos, potser impressionat, condensa en una sola frase tot el discurs de Giraldu so-

bre la seva bellesa deguda a la mare naturalesa, sobre el contrast amb els tolits i el seu origen incestuós (d-1, d-7, c-5). Ramon afirma: "E si són ells dels pus bells homes e pus belles femnes que io hagües vistes en lo món" (VRP, p. 32).

Formes i mitjans de vida: Giraldus fa una acurada descripció etnogràfica dels irlandesos. La fa en negatiu -el progrés social que han rebutjat, els camps que no cultiven, els fruits que no tenen, els metalls amb els quals no comercien, els productes que no treballen (h-1)- i així pot insistir en els seus criteris ja comentats sobre la psicologia d'aquell poble, afegint-ne uns quants adjectius com *salvatge* i *inhòspit*, gent que sols *es lliuren a l'oci*, dels quals *la major delícia és freturar de treball, i la major possessió gaudir de llibertat*. Poble sols lligat a les selves i a les pastures, que rebutja l'agricultura, segons Giraldus, aquest és el retrat desenvolupat per Ramon. Si Giraldus diu que *per tot arreu els camps són utilitzats com a pastures*, Ramon escriu que "... e un dia, com los herbatges se'n van, així se muden a la manera de les aurenets de Barbaria e de la terra del soldà, així fan ells en mudant llur vila, e van tots ensems" (VVRP, pp. 32-33). Aquests nòmades i transhumants sols rarament conreen un camp, diu Giraldus (h-1), i Ramon especifica que "... no sembraven jamés nengun blat ni han gens de vi, més tan solament llur vida és de carn" (VRP, P. 32). Per aquesta mateixa raó, els animals no mengen civada sinó herba, "... fulla de grèvol, la qual torren un poc per les espines que hi són" (VRP, p. 32); i que s'alimentin en qualsevol moment ho facilita el model del fre i la brida, com informa Giraldus (f-1).

En un sistema de vida d'aquest tipus, és fàcil comprendre conceptes com que la riquesa del rei es compta per rossins, com fa Ramon (VRP, p. 32). I més encara, imatges com la de Ramon sobre el seu habitat -"lus hostals, comunament, són en la major partida prop dels bous; e ab los bous fan lurs hostals" (VRP, p. 32)- que raona amb menys retop la de Giraldus que diu que *és un poble que viu sols de les bèsties i com a bèsties* (h-1).

Poble illenc, Giraldus destaca no obstant la seva desconexença en la construcció de naus (h-3) i la utilització de rais més que de barques (h-2). Caldria dir de nou que aquest extrem és referit als més primitius del nord. Al respecte i en qualsevol cas, sembla que en temps de Ramon la cosa havia avançat un mica, però el pelegrí rossellonés, en cercar una barca per arribar al monestir, especificarà el que hi havia i que altra cosa no hi havia: "E passem lo llac ab una barca d'un fust cavat, car altra barca no hi havia" (VRP, p. 33).

Geografia: Ja se sap la cura que posa Ramon en destacar la topo-

nímia del seu trajecte per verificar més versemblantment la seva anada i tornada d'Irlanda. No esmenta, però, els topònims que cita Giraldu (k-2, k-3). Segurament perquè no hi va passar. I del que Giraldu pugui situar en aquelles contrades, a Ramon només li interessien detalls - la beguda del brou, la nuesa i primitivisme dels habitants de cadascun dels llocs - que, en el seu text, generalitza per a tots els irlandesos.

Si aquí pot haver fet aquest aprofitament sense necessitat de desviar falsament el seu camí dient haver passat per aquells paratges, en altra part coincideix amb la informació geogràfica de Giraldu: Aquest diu primer en *Distinctio I*, cap. II que Britania és el doble més gran que Hibernia - "Britannia tamen duplo in quantitate Hiberniam excedit" (TH, P. 23)- mentre després (k-1) aclareix que, sense comptar Gal·les i Escòcia, Britania i Hibernia són equivalents, i aquest és el criteri que repeteix Ramon en escriure que " ... aquella illa, la qual és així gran com l'illa d'Anglaterra" (VRP, p. 31).

Fins aquí el contrast dels textos, a partir del qual cap meditar per apropar-se a l'estratègia viatgera i literària del Vescomte. Ramon de Perellós s'informà sobre Irlanda, viatjà a Irlanda i escrigué sobre Irlanda. De cara a això darrer, sobre la informació rebuda, i una de les seves fonts penso que és Giraldu Cambrensis, actuà per recensió i generalització - en assumptes com el del brou, de la nuesa o de la bellesa dels nadius - o per desenvolupament del que deia la font informativa -en aspectes específics de la vida nómada, per exemple-. Aquí pot entrar l'experiència directa del viatger Perellós, en incorporar al seu text el que veié ell, directament i molt focalitzada, a la cort d'Isuel, tant com en introduir informació obertament - sobre l'armament, per exemple-. No desfà, però, el repertori de llocs comuns sobre Irlanda establert per Giraldu Cambrensis. Malgrat això, no està obligat a una estricta paràfrasi de *Topographia Hibernica*. Selecciona dades que resumeix o infla amb el seu record. O també, n'elimina, potser en favor de la brevetat -així res queda del que conta Giraldu sobre música (TH, *Tertia*, caps. XIV-XV), perquè una altra cosa és que cridin els seus irlandesos a la batalla (VRP, p. 31)-, potser en un exercici no exempt d'intencionalitat. Es pot pensar això en el següent cas: Giraldu Cambrensis cita repetidament a *Topographia Hibernica*, per parlar dels orígens hispànics dels irlandesos i de la coincidència de costum amb els bascos, Hispania, també l'*Hispanicum mare* i fins i tot l'*Hyberum Hispaniae fluvium*; doncs bé, res d'això és esmentat per Ramon de Perellós com a possible referent aproximatiu o explicatiu de la realitat visitada; pel contrari i potser, esborra aquestes referències en favor d'un distanciament i exotisme més adient amb el seu destí, el camí del qual corona

també de pistes artúriques i el que no suposa, és cert, renunciar a la versemblança del viatge ben justificat per l'itinerari i pels companys i documents de trajecte. Les referències hispàniques, però, podrien haver desvirtuat la meta d'aquest camí verificable. I totès aquestes possibilitats en la composició del seu text - rencensió, desenvolupament, innovació i anul·lació-, esguardades amb cura perquè aquí es compara el text de Ramon de Perellós amb la versió més extensa de *Topographia Hibernica*, la que Giraldus Cambrensis revisà fins als darrers moments. Però el text es divulgà en diferents versions i resums, una de les quals pogué arribar a les mans de Perellós.

Ramon de Perellós escrigué sobre Irlanda -breument, ens ho diu dues vegades, perquè aquesta seqüència del seu text és baula d'un itinerari marcat des de bell començament - deprés d'haver-hi viatjat i rere haver-s'hi informat. Aquelles "costumes", "condicions" i "maneres" que per "estranyes"-com " ... a nós depart de ça nos és molt estranya per estat de rei" la cort d'Isuel (VRP, p. 31, 51)- ens vol contar, responen al que, Ramon de Perellós ho diu, " ... io ne vi ab lo rei" i " ... ho hagués prou vist" (VRP, p. 31), també al que torcimany i qui hi parlava llatí li deien (VRP, p. 32). Aquest *veure* i l'implícit *escolltar* del verb *dir* no descarta el possible *llegir* o *escolltar* la lectura o la relació, referit a un document escrit o a un discurs oral. Totes aquestes fonts pogueren jugar a favor del Vescomte viatger i escriptor. Recordi's el que ell mateix ens ha dit de la cruïlla que en aquest sentit era la cort de París. O la d'Avinyó. O tants i tants llocs en els diferents viatges de la seva vida.

I tot l'escrit fins ara, per a res fa trontollar el gust i el reconeixement per l'escriptura de Ramon de Perellós, ni per l'abast que alena la seva biografia, l'impuls que la mou. Si sabé trobar en Giraldus Cambrensis un bon inductor del seu viatge, és que fins i tot sabia cercar bons models per a dirigir la seva mirada sobre els punts essencials de la geografia visitada. Quin viatger, el més experimentat, fins i tot avui, rebutjarà la indicació que, i per exemple, a Mahe la platja més blava és Anse Intendance i no farà per anar-hi en visitar Seychelles? Clar que, això no evitarà que allí mateix descobreixi Takamaka i, a Praslin, Lazio pel seu compte. Viatges literaris no exempts de descobertes personals tots n'hem fet. Per què no podia ésser així a l'Edat Mitjana? Ramon de Perellós preparà el seu viatge. Tenia un gran motiu perquè tot sortís bé. Era a més això, un viatger experimentat. No podia rebutjar informació. Però, per això mateix, no cal esperar que renunciés a altres mil motius d'interès, encuriosit per les seves inclinacions. Entre elles, la cultura artúrica del cavaller i cortesà. El seu text refereix el seu pelegrinatge artúric, paral·lel als seus pelegrinatges geogràfic i ultraterrenal. Podem pensar amb raó que, per a aquell recorregut artúric, Ramon de Perellós

compta també amb no poca informació i itineraris establerts. I no per això, almenys jo, deixaré de pensar en ell com aquell *turista arturià* que, íntimament i literària, fou d'aquest nivell del viatge del que potser tragué més profit.

Doncs, de la mateixa manera *Topographia Hibernica* no anul·la les capacitats de sorpresa i notificació de Ramon de Perellós. Certament, però, l'ha ben fornit prèviament de detalls interessants que esperonen el seu viatge, la seva capacitat de meravellar-se i les seves possibilitats de meravellar.

IV. Explicít Valentinus

Per arribar a aquestes conclusions, potser la *mise en scène* ha estat excessiva. Perquè és cert que ara es pot argüir que Ramon de Perellós no deixa de concidir amb una topoficació sobre Irlanda. Llevat que això sigui cert, però, no deixa de connectar amb l'origen d'aquesta tradició i hi ha prou motius per a pensar en un contacte textual fins ara, crec, no esmentat. El que, considero, cal fer ara és un contrast del text de Ramon de Perellós amb les diferents versions i recensions de *Topographia Hibernica* on potser hi haurà o no un major nivell de coincidència. Calia començar per la comparació amb la versió íntegra. Com a més breu apèndix a aquest treball, jo em plantejo un futur contrast amb la citada versió en provençal. L'afinitat lingüística amb Ramon de Perellós és l'única raó per començar per aquí. I allí, després de tot l'exposat, prometo ésser més concret i breu. Potser si el treball que ara acaba hagués estat enllestit després de la flamarada de tardor que el motivà, no tindria un acabament tan endarrerit, ja primaveral. I el seu format segurament hagués estat més directe. La cronologia, però, durant un any sabàtic té dret a un particular ritme. I la mandra hi és més que mai una virtut i el treball hi és més que mai deliciosament mandrós. En allargar-se el seu calendari - rosos del desert, tarongina, arbre del pa, glicínies i anthuris, hi ha una data i un lloc de destí per a cada nom de flor-, s'infla la seva retòrica i m'he abandonat als vaivereigs de les consideracions. Això ja no té solució. Ni en un sabàtic el temps pot fer-se tornar enrera i ja som vora Sant Joan.

Cambridge, tardor del 95 - Cullera, primavera del 96

Joan M. Ribera Llopis

Universitat Complutense de Madrid

NOTES

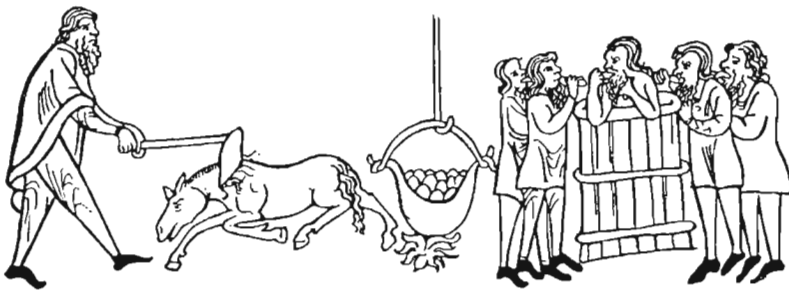
¹ "What is here told (per Perellós i Chiericati) corresponds very well with the observations of Gerald of Wales about 1200 A. D., long before either of them, and with the Elizabethan pictures of Ireland, such as Derrick's Image with its curious pictures, and Fynes Moryson's Itinerary. We may note it is a curious omission that Perellós makes no mention of harpers at his Christmas feast whit O'Neill.

The same omission is to be noted in Chiericati, who did not attend such a feast, but who professes to give a general account of the manners and customs of the people. But anyone experienced in such accounts must be content with what they tell, and only lament what they omit".

² Aquest criteri l'expressa també R. Miquel i Planas quan passa sobre Perellós a *Bibliofilia* [1911-1914: vol. I, col. 231]: "... una descripció dels usos i costums dels irlandesos, qui resulta una pagina d'alta curiositat. Cal no oblidar que, per aquell temps, Irlanda o Hibernia continuava essent per a la gent mediterrànea una especie de terra incògnita qui's prestava a totes les fantasies". Total, que es podia dir el que es volgués i, per tant, "... nosaltres [...] hem de començar per dubtar d'en Perellós, per la seva descripció d'Irlanda" [R. Miquel i Planas, 1914-1: p. 300]. Avui, però, ens caldrà preguntar-nos si haurem de dubtar d'ell per fantasiós, per original o per haver manllevat informació que barreja amb la seva experiència.

³ Es clar que la informació aquí ordenada i contrastada sobre Giraldus Cambrensis es deu a fonts conegudes d'estudi sobre la seva figura i obra. Mancades de tota originalitat, les dades i notes aquí donades s'han considerat oportunes per a presentar l'autor, la seva trajectòria i el perfil de la seva producció. Per ampliar, per tant, el coneixement de l'escriptor aquí resumit, acudir a: *Biographie Universelle Ancienne et Moderne* [Paris, Ch. Delagrave et Cie., Libraire-Editeurs, s. d., vol. III, pp. 168-169]; *The Encyclopaedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information* [Cambridge - New York, University Press, 1910, vol. XII, p. 44]; J. S. Brewer, *Preface, Giraldi Cambrensis, Opera*, ed J. S. Brewer, M. A., [London, Her Majesty's Stationery Office, 1861 vol. I, IX-XCV]; J. F. Dimock, *Preface, Giraldi Cambrensis, Opera*, ed J. F. Dimock, M. A., [London, Her Majesty's Stationery Office, 1867, vol. V, IX-CVII]; H. Owen, *Gerald the Welshman* [London, David Nutt, 1904]; M. Richter, *Giraldus Cambrensis. The growth of the welsh nation* [Aberystwth, The National Library of Wales, 1976]; R. Barlett, *Gerald of Wales 1146-1223* [Oxford, Clarendon Press, 1982].

⁴ A l'edició de *Topographia Hibernica* de J. J. O'Meara, S. Hayes reproduceix de la següent manera les miniatures del citat manuscrit:

Cal comptar amb la sort pictòrica de les descripcions irlandeses de Giraldus Cambrensis i en la difusió per aquesta via. Ramon de Perellós no tingué perquè ésser estrany a ella i per aquí potser es troben dades per a la nota d'ordre cromàtic del seu text. Tingui's present la informació pictòrica de J. P. Mahaffy en la cita de la nota primera. No he pogut consultar els documents que hi esmenta.

EDICIÓ DELS TEXTOS

Giraldi Cambrensis

De Rebus a se Gestis, Opera, ed. J. S. Brewer, M. A., London, Her Majesty's Stationery Office, 1861 [reprinted: Kraus Reprint Ltd., 1966], vol. I, pp. 3-122 [cito per DRSG i pàg.].

Topographia Hibernica, Opera, ed. J. F. Dimock, M. A., London, Her Majesty's Stationery Office, 1861 [reprinted: Kraus Reprint Ltd., 1964], vol. V, pp. 3-204 [cito per TH i pàg.].

The Historical Works of Giraldus Cambrensis, revised and edited, with additional notes by Th. Wright, London, H. G. Bohn, 1863 [reprinted: New York, Ams Press, 1963].

The History and Topography of Ireland, Topographia Hiberniae, translated from latin by J. J. O' Meara, Mountrath, Portlaine, Ireland, The Dolmen Press Limited, 1982.

Ramon De Perellós

Viaje del Vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori nomenat de Sant Patrici, Novel·les amoroses i morals, a cura d'A. Pacheco i A. Bover i Font, Barcelona, Edicions 62 - La Caixa, 1982, pp. 21-52 [cito per VRP i pàg.].

HISTÒRIA I CRÍTICA*

R. BARTLETT, (1982): *Gerald of Wales. 1146-1223*, Oxford, Clarendon Press.

PHI. DE FELICE, (1906): *L'Autre Monde. Mythes et legendes. Le purgatoire de Saint Patrice*, Paris, Honoré Champion.

A. GARCIA SOLALINDE, (1924): *La primera versión española de " El purgatorio de San patricio " y la difusión de esta leyenda en España, Homenaje a Menéndez Pidal. Miscelánea de estudios lingüísticos, literarios e históricos*, Madrid, Librería y Casa Editorial Hernando, 1925, T. II, pp. 219-257.

A. JEANROY, A. VIGNAUX, (1903): *Voyage au Purgatoire de St. Patricie, Visions de Tundal et de St. Paul. Textes languedociens du quinzième siècle*. Toulouse. Imp. et Librairie Edouard Privat.

J.P. MAHAFFY, (1919): *Two early tours in Ireland, Hermathema*, 18. pp. 1-16

R. MIQUEL I PLANAS, (1911-1914): *Estudi històric y crítich sobre la Antiga Novela Catalana*, introd. al *Novelari Català dels segles XIV al XVIII*, Bibliofília, Barcelona, vol. I. (1914-1): *Llegendes de l'altra vida*, Barcelona, F. Giró. (1914-2): *Influència de "Purgatori de Sant Patrici" en la llegenda de "Don Juan"*, Barcelona, Imp. de la Casa Provincial de Caritat.

A. PACHECO, (1982): *Proleg, Novel·les amoroses i morals*, a cura d'A. Pacheco i A. Bover i Font, Barcelona, Edicions 62-La Caixa, pp. 7-15.

Y. DE PONTFARCY, (1995): *Introduction, L'Espurgatorie Seint Patriz* de Marie de France, ed. critique de Y. de Pontfarcy, Louvain - Paris, Peeters, pp. 1-71.

M. DE RIQUER, (1984): *Història de la literatura catalana* de M. de Riquer, A. Comas i J. Molas, Barcelona, Ariel, vol. 2

J. RUBIÓ I BALAGUER, (1984): *Història de la literatura catalana*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I.

TH. WRIGHT, (1863): *Preface, The Historical Works of Giraldus Cambrensis*, revised and edited, with additional notes by Th. Wright, London, H. G. Bohn (reprinted: New York, Ams Press, 1963), III-X

*No s'inclouen els títols informatius especificats a la nota 3 i que no s'esmenten al llarg del treball.